

Сборник съдебна практика

РЕШЕНИЕ НА СЪДА (девети състав)

8 септември 2022 година*

„Преюдициално запитване — Директива 93/13/ЕИО — Неравноправни клаузи в потребителските договори — Член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 — Договори за ипотечен кредит — Последници от установяването на неравноправността на клауза — Погасителна давност — Принцип на ефективност“

По съединени дела C-80/21—C-82/21

с предмет преюдициални запитвания, отправени на основание член 267 ДФЕС от Sąd Rejonowy dla Warszawy — Śródmieścia w Warszawie (Районен съд Варшава — Варшава Център, Полша) с актове от 13 октомври (C-82/21) и 27 октомври 2020 г. (C-80/21 и C-81/21), постъпили в Съда на 8 февруари (C-80/21) и 9 февруари 2021 г. (C-81/21 и C-82/21), в рамките на производства по дела

E.K.,

S.K.

срещу

D.B.P. (C-80/21),

и

B.S.,

W.S.

срещу

M. (C-81/21),

и

B.S.,

Ł.S.

срещу

* Език на производството: полски.

М. (C-82/21),

СЪДЪТ (девети състав),

състоящ се от S. Rodin (докладчик), председател на състав, J.-C. Bonichot и O. Spineanu-Matei, съдии,

генерален адвокат: A. M. Collins,

секретар: M. Ferreira, главен администратор,

предвид изложеното в писмената фаза на производството и в съдебното заседание от 17 март 2022 г.,

като има предвид становищата, представени:

- за E.K. и S.K., от M. Jusypenko, adwokat,
- за D.B.P., от S. Dudzik, M. Kruk-Nieznańska, T. Spyra, A. Wróbel и A. Zapala, radcowie prawni,
- за B.S. и W.S., от J. Wędrychowska, adwokat,
- за B.S. и Ł.S., от M. Skrobacki, radca prawny,
- за M., от A. Beneturski, adwokat, A. Cudna-Wagner, P. Gasińska, radcowie prawni, B. Miąskiewicz, adwokat, и J. Wołak, radca prawny,
- за полското правителство, от B. Majczynya и S. Żyrek, в качеството на представители,
- за финландското правителство, от H. Leppo, в качеството на представител,
- за испанското правителство, от A. Ballesteros Panizo, A. Gavela Llopis и J. Ruiz Sánchez, в качеството на представители,
- за Европейската комисия, от N. Ruiz García, M. Siekierzyńska и A. Szmytkowska, в качеството на представители,

предвид решението, взето след изслушване на генералния адвокат, делото да бъде разгледано без представяне на заключение,

постанови настоящото

Решение

- 1 Преюдициалните запитвания се отнасят до тълкуването на член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори (ОВ L 95, 1993 г., стр. 29; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 2, стр. 273).

- 2 Запитванията са отправени в рамките на спорове, първият, на E.K. и S.K. с D.B.P. (дело C-80/21), вторият, на B.S. и W.S. с M. (дело C-81/21) и третият, на B.S. и Ł.S. с M. (дело C-82/21), по повод искането на първите страни по тези дела, действащи в качеството на потребители, сключените от тях договори за кредит с банковите институции D.B.P. и M. да бъдат обявени за нищожни, тъй като съдържали неравноправни клаузи.

Правна уредба

Правото на Съюза

- 3 Член 6, параграф 1 от Директива 93/13 е формулиран по следния начин:
- „Държавите членки определят изискването, включените неравноправни клаузи в договори между потребители и продавачи или доставчици да не са обвързващи за потребителя, при условията на тяхното национално право, и че договорът продължава да действа за страните по останалите условия, когато може да се изпълнява и без неравноправните клаузи“.
- 4 В член 7, параграф 1 от тази директива се предвижда следното:
- „Държавите членки осигуряват, че в интерес на потребителите и конкурентите, съществуват подходящи и ефективни мерки за предотвратяване на употребата на неравноправни клаузи в договори, сключени между потребители и продавачи или доставчици“.

Полското право

Гражданският кодекс

- 5 Член 5 от Kodeks cywilny (Граждански кодекс), в приложимата му към спорете в главните производства редакция (наричан по-нататък „Гражданският кодекс“), гласи:
- „Притежаваното право не може да се упражнява в противоречие със социално-икономическото му предназначение или с правилата за обществено съжителство. Такова действие или бездействие на правоимащия не се счита за упражняване на това право и не се ползва със защита“.
- 6 В член 58 от Гражданския кодекс се предвижда следното:
- „1. Нищожна е правната сделка, която противоречи на закона или цели заобикалянето му, освен ако в приложима разпоредба не се предвижда друга последица, по специално че вместо нищожните клаузи от правната сделка се прилагат съответните законови разпоредби.
2. Нищожна е правната сделка, противоречаща на правилата за обществено съжителство.
3. Ако нищожността засяга само част от правната сделка, сделката остава в сила в останалата си част, освен ако от обстоятелствата не следва, че без клаузите, засегнати от нищожността, сделката не би била извършена“.

7 Член 65 от този кодекс е формулиран така:

„1. Волеизявлението трябва да се тълкува в съответствие с правилата за обществено съжителство и установените обичаи предвид обстоятелствата, при които е направено.

2. В договорите трябва да се търси общото намерение на страните и целта на договора, а не да се следва буквалната им формулировка“.

8 В член 117, параграфи 1 и 2 от посочения кодекс се посочва следното:

„1. Имуществените вземания се погасяват по давност, освен при предвидените в закона изключения.

2. След изтичане на давностния срок лицето, срещу което вземането е предявимо, може да не го удовлетвори, освен ако откаже да се възползва от възражението за изтекла давност. Отказът от възражение за изтекла давност преди изтичането на срока обаче е нищожен“.

9 В член 118 от същия кодекс се предвижда следното:

„Ако в специална разпоредба не се предвижда друго, давностният срок е шест години, а по вземания за периодични престации и вземания, свързани с извършване на стопанска дейност, е три години. Давностният срок обаче изтича в последния ден от календарната година, освен ако е по-кратък от две години“.

10 Член 118 от Гражданския кодекс, в действащата му до 8 юли 2018 г. редакция, гласи следното:

„Ако в специална разпоредба не се предвижда друго, давностният срок е десет години, а по вземания за периодични престации и вземания, свързани с извършване на стопанска дейност, е три години“.

11 Член 120, параграф 1 от този кодекс гласи:

„Давностният срок тече от деня, в който вземането е станало изискуемо. Ако изискуемостта на вземане зависи от извършването на определено действие от правоимащия, срокът започва да тече от деня, в който вземането би станало изискуемо, ако правоимащият бе извършил действието възможно най-скоро“.

12 Член 123, параграф 1 от посочения кодекс е формулиран така:

„Давността се прекъсва: 1) с всяко действие пред съд или друг орган, определен за разглеждането на спорове или за изпълнението на вземания от определен вид, или пред арбитражен съд, предприето непосредствено с цел предявяване, установяване, удовлетворяване или обезпечаване на вземането; 2) с признаването на вземането от лицето, срещу което то е предявимо; 3) със започването на медиация“.

13 Съгласно член 358, параграфи 1—3 от същия кодекс:

„1. Ако предмет на задължението е парична сума, изразена в чуждестранна валута, длъжникът може да изпълни престацията в полска валута, освен ако закон, съдебен акт,

който е източник на задължението, или правна сделка изисква престацията да бъде изпълнена в чуждестранна валута.

2. Стойността в чуждестранна валута се определя по обявения среден курс от Полската национална банка в деня на настъпване на изискуемостта на вземането, освен ако в закон, съдебен акт или правна сделка е предвидено друго.

3. При забава на длъжника кредиторът може да поиска изпълнението на престацията в полска валута по обявения среден курс от Полската национална банка в деня, в който се извършва плащането“.

14 В член 358, параграф 1 от Гражданския кодекс, в действащата му до 23 януари 2009 г. редакция, се предвижда следното:

„Освен в предвидените в закона случаи, паричните задължения на територията на Република Полша могат да се изразяват само в полска валута“.

15 Член 385¹ от този кодекс е формулиран така:

„1. Клаузите от сключен с потребител договор, които не са договорени индивидуално, не обвързват потребителя, ако определят правата и задълженията му в противоречие с добрите нрави, грубо нарушавайки неговите интереси (незаконосъобразни договорни клаузи). Това не засяга клаузите, в които се определят основните престации на страните, включително цената или възнаграждението, ако са формулирани еднозначно.

2. Ако в съответствие с параграф 1 договорна клауза не обвързва потребителя, страните остават обвързани от договора в останалата му част.

3. Не са договорени индивидуално договорните клаузи, върху чието съдържание потребителят не е оказал реално въздействие. Това по-специално се отнася за използваните договорни клаузи от образец на договор, предложен на потребителя от съдоговорителя.

4. Тежестта за доказване, че клаузата е индивидуално договорена, се носи от позоваващия се на това обстоятелство“.

16 Съгласно член 385² от посочения кодекс:

„Съвместимостта на договорните клаузи с добрите нрави се преценява според положението към момента на сключване на договора, като се вземе предвид неговото съдържание, обстоятелствата около сключването му и другите договори, свързани с договора, който съдържа преценяваните клаузи“.

17 Член 405 от същия кодекс гласи следното:

„Получилият без правно основание имуществена облага за сметка на друго е длъжен да възстанови облагата в натура, а ако това не е възможно, да върне стойността ѝ“.

18 Член 410 от Гражданския кодекс гласи:

„1. Разпоредбите от предходните членове се прилагат по-специално за недължимата престация.

2. Престацията е недължима, ако онзи, който я е изпълнил, изобщо не е имал задължение или не е имал задължение към лицето, в чиято полза я е извършил, или пък основанието за престацията е отпаднало или преследваната с престацията цел не е постигната, или пък правната сделка, налагаща извършването на престацията, е била недействителна и не е станала действителна след изпълнението на престацията“.

19 Член 442¹, параграф 1 от този кодекс има следното съдържание:

„Правото да се поиска поправка на вреда, причинена с неправомерно поведение, се погасява с изтичането на три години от деня, в който увреденият е узнал или при полагане на дължимата грижа е можел да узнае за вредата и кой е длъжен да я поправи. Този срок обаче не може да надхвърля десет години от деня, в който е настъпило увреждащото събитие“.

20 В член 442¹, параграф 1 от същия кодекс, в действащата му до 26 юни 2017 г. редакция, се предвижда следното:

„Правото да се поиска поправка на вреда, причинена с неправомерно поведение, се погасява с изтичането на три години от деня, в който увреденият е узнал за вредата и кой е длъжен да я поправи. Този срок обаче не може да надхвърля десет години от деня, в който е настъпило увреждащото събитие“.

Законът за банките

21 Член 69, параграф 1 от Ustawa prawo bankowe (Закон за банките), от 29 август 1997 г. (Dz. U. от 1997 г., бр. 140, позиция 939), в приложимата му към споровете в главните производства редакция, е формулиран по следния начин:

„С договора за кредит банката се задължава да предостави на разположение на кредитополучателя за времето, определено в договора, парична сума, предназначена за определена цел, а кредитополучателят се задължава да я използва при посочените в договора условия, да върне сумата по използвания кредит заедно с лихвите в определените срокове за погасяване и да плати комисиона за отпуснатия кредит“.

22 В член 69, параграф 2 от Закона за банките, в приложимата му към споровете в главните производства редакция, се предвижда следното:

„Договорът за ипотечен кредит се сключва писмено и в него по-специално се посочват: 1) страните по договора, 2) сумата и валутата на кредита, 3) целта, за която се отпуска кредитът, 4) правилата и срокът за погасяване на кредита, 5) размерът на лихвата по кредита и условията за нейната промяна, 6) начинът на обезпечаване на погасяването на кредита, 7) обхватът на правата на банката, свързани с контрола върху използването и погасяването на кредита, 8) сроковете и начинът на предоставяне на паричните средства на разположение на кредитополучателя, 9) размерът на комисионата, ако такава се предвижда в договора, 10) условията за изменение и прекратяване на договора“.

Споровете в главните производства, преюдициалните въпроси и производството пред Съда

Дело C-80/21

- 23 Е.К. и S.K. са потребители, които през 2006 г. и 2008 г. сключват четири договора за ипотечен кредит с банковата институция D.B.P. с цел финансиране на разходите за придобиване на четири жилища в Полша. Единият от тези договори, сключен на 8 юли 2008 г. и изразен в швейцарски франкове (CHF), е за сумата от 103 260 CHF (около 100 561 EUR) и подлежи на погасяване за 360 месеца, тоест до 4 август 2038 г. (наричан по-нататък „договорът по дело C-80/21“). Кредитът е с променлив лихвен процент, като първоначалният годишен лихвен процент е 3,80 %. Кредитът е трябвало да бъде погасен на равни месечни вноски.
- 24 В този контекст Е.К. и S.K. приемат „Условията по кредита“, с които се уреждат предоставянето и погасяването на кредита и които съдържат клаузите за начина на плащане, и по-специално за преобразуването в швейцарски франкове.
- 25 Съгласно тези клаузи, първо, сумата по кредита трябва да бъде предоставена в полски злоти (PLN) и за да преобразува сумата по кредита, банката използва курс „купува“ за швейцарския франк, обявен в „Таблицата с обменните курсове“ на D.B.P., към датата на предоставяне на сумата по кредита или погасяване на месечната вноска. Второ, кредитът може да се предостави и в швейцарски франкове или в друга валута със съгласието на банката. Трето, при неспазване от кредитополучателя на условията за отпускане на кредита или на изискването за платежоспособност, банката може да развали договора или да намали отпуснатата сума по кредита, ако той не е бил предоставен изцяло. Четвърто, погасяването на кредита се извършва чрез удържка в полза на банката от банковата сметка на кредитополучателя на сума в полски злоти, съответстваща на равностойността на текущата месечна вноска в швейцарски франкове, на просрочените задължения и на други вземания на банката в швейцарски франкове, изчислена по обявения курс „продава“ за швейцарския франк в „Таблицата с обменните курсове“ на банката два работни дена преди падежа на всяка вноска по кредита.
- 26 В процедурата по сключване на договора по дело C-80/21 Е.К. и S.K. комуникират с банката чрез средства за отдалечена комуникация и повечето от документите по кредита са подписани от пълномощниците, определени от Е.К. и S.K., без с D.B.P. да е договаряна която и да било от клаузите от този договор. Е.К. и S.K. искат от D.B.P. да им изпрати проект на договор, за да го подпишат по електронната поща, но исканията им остават без отговор, поради което договорът по дело C-80/21 е подписан от пълномощниците на Е.К. и S.K.
- 27 Е.К. и S.K. считат, че договорът по дело C-80/21 съдържа неравноправни клаузи, поради което предявяват иск пред Sąd Rejonowy dla Warszawy — Śródmieścia w Warszawie (Районен съд Варшава — Варшава Център, Полша) с цел D.B.P. да бъде осъдена да им заплати сумата от 26 274,90 PLN (около 5 716 EUR), ведно със законната лихва за забава, считано от 30 юли 2018 г. до деня на плащането.

- 28 В хода на производството пред запитващата юрисдикция E.K. и S.K. са уведомени от нея за последиците от евентуалното обявяване на договора по дело C-80/21 за нищожен. Те декларират, че разбират и приемат правните и финансовите последици от обявяването на нищожността на този договор и че са съгласни запитващата юрисдикция да го обяви за нищожен.
- 29 Запитващата юрисдикция отбелязва, че почти винаги в полската съдебна практика се приема, че клаузите за преобразуването, по-специално тези относно възможността кредитополучател да погаси кредита в швейцарски франкове или в друга валута със съгласието на банката (наричани по-нататък „клаузите за преобразуване“), са незаконосъобразни. Повечето от националните съдилища обаче считат, че клаузите за преобразуване са само частично неравноправни, по-специално защото в тях за предоставянето и погасяването на кредита в швейцарски франкове се изисква изричното съгласие на банката, и че след обявяването на тяхната нищожност изпълнението на договора не се оказва невъзможно.
- 30 Запитващата юрисдикция отбелязва, първо, че съдебната практика, позволяваща за нищожна да се обяви частта от клаузите за преобразуване, по силата на която предоставянето и погасяването на кредита могат да бъдат извършвани в швейцарски франкове само със съгласието на банката, така че кредитополучателят да може да изпълнява тези операции в швейцарски франкове без това предварително разрешение, означавала съдържанието на неравноправна клауза да се преразгледа, а това щяло да противоречи на практиката на Съда.
- 31 Освен това тази юрисдикция отбелязва, че такава практика, от една страна, намалява възпиращия ефект, произтичащ от обявяването на неравноправна клауза за нищожна, тъй като тя гарантира на налагащото такива клаузи предприятие, че в най-лошия случай националният съд ще внесе съответното изменение, което ще позволи изпълнението на договора да продължи без предприятието изобщо да понесе каквато и да било друга отрицателна последица. От друга страна, тя не гарантирала защитата на потребителите, които, отчитайки съдържанието на договора, щели да бъдат убедени, че са длъжни да погасяват кредита единствено в полски злоти, освен ако банката даде изрично съгласие за погасяването в швейцарски франкове, докато националният съд да се произнесе в противния смисъл.
- 32 Второ, припомняйки позицията на Sąd Najwyższy (Върховен съд, Полша), запитващата юрисдикция отбелязва и националната съдебна практика, съгласно която, ако само някои договорни клаузи са неравноправни и съответно необвързващи за потребителя, обявяването на нищожността им не е пречка за изменението на други клаузи от договора, така че в крайна сметка той да може да се изпълни. Националният съд по-специално трябвало да изтъкува волята на страните и да приеме, че сумата по кредита от самото начало е била определена не в швейцарски франкове, а в полски злоти. Според запитващата юрисдикция тази съдебна практика, основаваща се по същество на член 65, параграф 2 от Гражданския кодекс, обаче може да се окаже в противоречие на членове 6 и 7 от Директива 93/13. В хипотезата на приемане на нищожността на договора от потребителя такава национална практика всъщност се сблъсквала по-специално със забраната съдията да изменя съответния договор по начин, различен от установяването на нищожността на неравноправните клаузи.

- 33 Трето, запитващата юрисдикция, отчитайки приемането от Е.К. и S.K. на обявяването на договора по дело C-80/21 за нищожен, обмисля трети подход. Най-напред националният съд трябвало да приеме, че клаузите за преобразуване изцяло са неравноправни договорни клаузи, които не обвързват страните и без които договорът не може да продължи да се изпълнява. След това този съд можел да констатира, че такъв договор, който не съдържа необходимите разпоредби относно начина на погасяване на кредита и предоставяне на средствата на кредитополучателя, противоречи на закона и съответно е нищожен, поради което всички престации, извършени в изпълнение на договора, щели да се окажат недължими и подлежащи на връщане. Запитващата юрисдикция обаче отбелязва, че такъв подход би противоречал на тълкуването, давано от националните съдилища на релевантните национални разпоредби.
- 34 При това положение Sąd Rejonowy dla Warszawy — Śródmieścia w Warszawie (Районен съд Варшава — Варшава Център) решава да спре производството и да постави на Съда следните преюдициални въпроси:
- „1) Трябва ли член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13 да се тълкуват в смисъл, че не допускат тълкуване от съдилищата на национална правна уредба, съгласно което съдът не обявява неравноправността на цялата договорна клауза, а само на онази нейна част, която прави клаузата неравноправна, в резултат на което клаузата продължава да бъде частично действителна?
- 2) Трябва ли член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13 да се тълкуват в смисъл, че не допускат тълкуване от съдилищата на национална правна уредба, съгласно което, след като обяви за неравноправна договорна клауза, без която договорът не може да се изпълнява, съдът може да измени останалата част от договора чрез тълкуване на волеизявленията на страните, за да избегне нищожността на договор, който е благоприятен за потребителя?“.

Дело C-81/21

- 35 На 3 февруари 2009 г. двама потребители, B.S. и W.S., сключват с банковата институция M. договор за ипотечен кредит за сумата от 340 000 PLN (около 73 971 EUR), предназначен за физически лица и индексирани в швейцарски франкове, с цел придобиване на жилище (наричан по-нататък „договорът по дело C-81/21“). Срокът на кредита е 360 месеца, а именно от 3 февруари 2009 г. до 12 февруари 2039 г., и подлежи на погасяване на равни месечни вноски. Кредитът е с променлив лихвен процент. Месечните вноски е трябвало да се плащат в полски злоти, след като бъдат преобразувани по курс „продава“, обявен в „Таблицата с обменните курсове“ на банката. Предсрочното погасяване на целия кредит или на месечна вноска, както и погасяването на сума, надхвърляща размера на една месечна вноска, става след преобразуване на сумата на погасяването по обявения курс „продава“ за швейцарския франк в „Таблицата с обменните курсове“ на банката, в сила към датата и часа на погасяването.
- 36 На 18 февруари 2012 г. страните сключват допълнително споразумение към договора по дело C-81/21, позволяващо на B.S. и W.S. да погасяват месечните вноски по кредита направо в швейцарски франкове.

- 37 B.S. и W.S. считат, че договорът по дело C-81/21 съдържа неравноправни клаузи, поради което на 23 юли 2020 г. предявяват иск пред Sąd Rejonowy dla Warszawy — Śródmieścia w Warszawie (Районен съд Варшава — Варшава Център) с цел М. да бъде осъдена да им заплати сумите от 37 866,11 PLN (около 8 238 EUR) и 5 358,10 CHF (около 5 215 EUR), ведно със законната лихва за забава, и да им върне надплатената част от вноските за главница и застрахователната премия по кредита.
- 38 От 1 юни 2010 г. до 12 януари 2020 г. B.S. и W.S. изплащат на М. за погасяване на кредита сума, съответстваща на 219 169,44 PLN (около 47 683 EUR). Според запитващата юрисдикция, ако се приеме, че някои клаузи от договора по дело C-81/21 не обвързват B.S. и W.S., а другите разпоредби от договора продължат да са приложими, общата сума на плащанията, извършени през този период, би се оказала по-малка с 43 749,97 PLN (около 9 518 EUR). Освен това, ако обменният курс, прилаган за погасяването, бил средният курс на Полската национална банка, а не определеният от М., щяло да се окаже, че B.S. и W.S. са платили 2 813,45 PLN (около 611 EUR) и 2 369,79 CHF (около 2 306 EUR) по-малко спрямо сбора на месечните вноски, които действително са платени през този период.
- 39 Запитващата юрисдикция уточнява, че почти винаги в полската съдебна практика клаузите за преобразуване, които произтичат от типови договори и съответно не са индивидуално договорени, се считат за незаконосъобразни на основание член 385¹, параграф 1 от Гражданския кодекс. Разглежданият от нея спор обаче се отнасял за последиците от такава констатация.
- 40 В това отношение запитващата юрисдикция отбелязва, че в по-ранната национална съдебна практика често се е приемало, че неприложимостта на клаузите за преобразуване към потребителя води единствено до преобразуване на главницата и месечните вноски по обменен курс, различен от този на банката, срещу която е предявен иск. В решение от 3 октомври 2019 г., Dziubak (C-260/18, EU:C:2019:819), Съдът обаче приел, че член 6, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска запълването на празнотите в договор, образувани поради премахването на съдържащите се в него неравноправни клаузи, само чрез национални разпоредби с общ характер, съгласно които предвидените последици от правна сделка се допълват по-специално с последиците, произтичащи от принципа на справедливост или обичаите, и които не са нито диспозитивни разпоредби, нито разпоредби, приложими при съгласие на страните по договора.
- 41 Запитващата юрисдикция посочва, че в полската съдебна практика доминират две противоположни виждания. Според първото виждане договор за кредит, индексирани в чуждестранна валута, след като от него се премахнат клаузите за преобразуване, трябва да се разглежда както договор за кредит, изразен в полски злоти. Според второто виждане премахването на такива клаузи води до нищожност на целия договор. Тя обаче припомня, че при действието вече на новата редакция на член 358 от Гражданския кодекс се развива трети подход, според който установяването на неравноправността на клаузите за преобразуване не означава непременно, че целият въпросен механизъм за индексирани е оспорим, поради което счетените за незаконосъобразни клаузи се обявяват за нищожни, доколкото съдържащието им е незаконосъобразно. Така признаването на неравноправността на клаузите за преобразуване можело да доведе до обявяване на нищожността на целия договор или до обявяване на нищожността на част от клаузите му, стига без неравноправните клаузи договорът да може да се запази в първоначално желаната форма от договарящите се страни.

- 42 Предвид релевантната практика на Съда според запитващата юрисдикция, когато националният съд счете, че клауза е неравнопавна, той трябва да констатира, че тя не обвързва потребителя от самото начало и изцяло. След това той трябвало да провери дали договорът може да се изпълни без незаконосъобразната клауза. Ако това е възможно, националният съд трябвало само да постанови, че договорът продължава да се изпълнява без неравнопавните клаузи и въпросът за прилагането на диспозитивна разпоредаба от националното право не се поставял. Ако обаче националният съд приемел, че договорът не може да съществува без незаконосъобразната клауза, паради което трябва да бъде обявен за нищожен, той трябвало да провери дали нищожността е неблагоприятна за потребителя. Ако това не е така или ако потребителят се съгласи с обявяването на нищожността на договора, националният съд бил длъжен да обяви целия договор за нищожен и не можел да го допълни с диспозитивна разпоредаба от националното право.
- 43 В разглеждания случай B.S. и W.S., които декларирали, че разбират правните и финансовите последици от нищожността на договора по дело C-81/21 и ги приемат, искат — ако запитващата юрисдикция приеме, че договорът по дело C-81/21 може да продължи да се изпълнява без клаузата за преобразуване — да им бъде върната надплатената част от направените месечни вноски. Ако обаче запитващата юрисдикция приеме, че договорът по дело C-81/21 не може да продължи да се изпълнява без клаузата за преобразуване, те искат да им бъдат върнати всички платени месечни вноски. Предвид принципите, изведени в практиката на Съда, и с оглед на обхвата на искането, направено от B.S. и W.S., запитващата юрисдикция счита, че тя на практика е длъжна да избере един от тези два подхода, без да може да прибегне до диспозитивна разпоредаба от националното право, тъй като би нарушила член 6, параграф 1 от Директива 93/13. Тези две възможности обаче, изглежда, противоречат на предпочитания подход от националните съдилища след влизането в сила на 24 януари 2009 г., тоест след сключването на договора по дело C-81/21, на новата редакция на член 358 от Гражданския кодекс.
- 44 При това положение Sąd Rejonowy dla Warszawy — Śródmieście w Warszawie (Районен съд Варшава — Варшава Център) решава да спре производството и да постави на Съда следните преюдициални въпроси:
- „1) Трябва ли член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13 да се тълкуват в смисъл, че не допускат тълкуване от съдилищата на национална правна уредба, съгласно което след обявяването на договорна клауза за неравнопавна, без това да води до нищожност на договора, съдът може да запълни съдържанието на договора с диспозитивна разпоредаба от националното право?
- 2) Трябва ли член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13 да се тълкуват в смисъл, че не допускат тълкуване от съдилищата на национална правна уредба, съгласно което след обявяването на договорна клауза за неравнопавна, водещо до нищожност на договора, съдът може да запълни съдържанието на договора с диспозитивна разпоредаба от националното право, за да избегне обявяването на договора за нищожен, въпреки че потребителят приема нищожността на договора?“.

Дело C-82/21

- 45 На 4 август 2006 г. двамата потребители B.S и Ł.S. сключват с банковата институция M. договор за ипотечен кредит за сумата от 600 000 PLN (около 130 445 EUR), предназначен за физически лица и индексирани в швейцарски франкове, с цел придобиване на жилище (наричан по-нататък „договорът по дело C-82/21“). Срокът на кредита е 360 месеца, а именно от 8 август 2006 г. до 5 август 2036 г. Кредитът подлежи на погасяване чрез намаляващи месечни вноски и е с променлив лихвен процент. В разглеждания случай месечните вноски трябвало да се правят в полски злоти, след като бъдат преобразувани по обявения курс „продава“ за швейцарския франк в „Таблицата с обменните курсове“ на M., в сила към деня на плащането. Предвижда се също така, че предсрочното погасяване на целия кредит или на месечна вноска или на сума, надхвърляща размера на една месечна вноска, става след преобразуване на сумата на погасяването по обявения в същата таблица курс „продава“ за швейцарския франк.
- 46 На 8 декември 2008 г. B.S и Ł.S. сключват допълнително споразумение към договора по дело C-82/21, съгласно което лихвеният процент съответства на т.нар. индекс „LIBOR 3M“, увеличен с фиксиран за целия период на кредита марж на банката в размер на 0,57 %.
- 47 B.S и Ł.S. считат, че договорът по дело C-82/21 съдържа неравноправни клаузи — по-специално защото в него се предвижда преобразуване на главницата и вноските по кредита по курса на швейцарския франк и M. се оправомощава да променя лихвения процент по кредита — поради което предявяват иск пред Sąd Rejonowy dla Warszawy — Śródmieścia w Warszawie (Районен съд Варшава — Варшава Център) с цел да им бъде върната сумата от 74 414,52 PLN (около 16 285 EUR), ведно със законната лихва за забава, считано от 30 юли 2019 г. до датата на плащането. Освен това според B.S и Ł.S., ако се приеме, че договорът за кредит по дело C-82/21 е нищожен изцяло, която последица те разбират и приемат, M. трябва да им върне всички месечни вноски по кредита и в такъв случай искат M. да бъде осъдена да им заплати сума в размер на 72 136,01 PLN (около 15 787 EUR), съответстваща на всички месечни вноски, платени в периода от 5 октомври 2006 г. до 5 март 2010 г.
- 48 Въз основа на течението в националната съдебна практика, според което договорните клаузи от вида на оспорените от B.S и Ł.S. са незаконосъобразни и трябва да водят до нищожност на целия договор, запитващата юрисдикция възнамерява да обяви договора по дело C-82/21 за нищожен. Нищожността обаче би действала *ex tunc*, поради което всички престации, извършени при изпълнението му, трябвало да бъдат върнати по силата на член 405 във връзка с член 410, параграф 1 от Гражданския кодекс. M. обаче твърди, че искът на B.S и Ł.S. е погасен по давност. Според запитващата юрисдикция, тъй като в разглеждания случай искът на страните се основава на имуществено вземане, тя на практика е длъжна да провери дали той не е изцяло или частично погасен по давност по общото правило за погасяване по давност на вземанията, които, що се отнася до възникналите преди 9 юли 2018 г., се погасяват по давност с изтичането на десет години.
- 49 В това отношение, според запитващата юрисдикция основният въпрос, за да се прецени основателността на твърдението на M. за погасяването по давност, е да се определи началото на давностния срок за такъв иск за връщане на недължимо платеното. Според практиката на полските съдилища, установена въз основа на член 120, параграф 1 от Гражданския кодекс, това начало съответства на деня, в който е изпълнена недължимата престация. В това отношение моментът, в който престаиращият е узнал, че престацията не е

- дължима, и моментът, в който той реално е приканил длъжника да я върне, не били релевантни за определяне на въпросното начало. Запитващата юрисдикция уточнява, че тези съображения се отнасят и за споровете относно връщането на недължимо извършена престация в изпълнение на нищожни договорни клаузи, когато съответната страна не е знаела за нищожността на тези клаузи.
- 50 Отнесени към иска на B.S. и Ł.S., посочените съображения обаче трябвало да накарат запитващата юрисдикция да приеме, че правото на връщане на всяка месечна вноска, платена над десет години преди датата на предявяване на иска на тези страни за такова връщане, тоест преди 7 август 2009 г., е погасено по давност. Запитващата юрисдикция обаче се съмнява в съвместимостта на такъв подход с Директива 93/13.
- 51 Според запитващата юрисдикция това тълкуване на член 120, параграф 1 от Гражданския кодекс е несъвместимо с принципа на ефективност, тъй като той не позволява искът за връщане да зависи от срок, който започва да тече независимо дали към съответната дата потребителят е знаел, или е могъл разумно да знае за неравноправността на клауза от този договор, която неравноправност е изтъкната в подкрепа на неговия реституционен иск. Такова тълкуване всъщност можело да направи прекомерно трудно упражняването на правата на този потребител, признати с Директива 93/13.
- 52 Според запитващата юрисдикция давностният срок за предявяване на правото на връщане на потребителя не трябва да започва да тече, докато потребителят не узнае за неравноправността на договорната клауза или поне не преди момента, към който той разумно е трябвало да узнае това, поради което ограничителното тълкуване а член 120, параграф 1 от Гражданския кодекс не съответствало на изискванията на Директива 93/13. Тя добавя, че другите разпоредби от националното право не позволяват това ограничително тълкуване да се преодолее.
- 53 Освен това запитващата юрисдикция посочва, че според националната съдебна практика и националната доктрина, ако договорът се обяви за нищожен, правото на банката незабавно да ѝ бъде върната сумата на кредита възниква едва от момента, в който кредитополучателят окончателно е решил да приеме последиците от обявяването на договора за кредит за нищожен. От това следвало, че на практика правото на потребителя на връщане на недължимата престация, произтичащо от нищожен договор за кредит, трябвало да се счете, поне отчасти, за погасено по давност, докато аналогичното право на банката по принцип нямало да се окаже погасено по давност. Такова положение било изключително санкциониращо за потребителите, не осигурявало изискваните гаранции от Директива 93/13 и накърнявало принципа на равностойност.
- 54 Според запитващата юрисдикция последният принцип се нарушава и тъй като давностният срок за предявяване на правото на потребителя на връщане на недължимата престация по силата на правото на Съюза започва да тече по-рано отколкото при предявяване от потребителя на сходно право въз основа на националните разпоредби в областта на деликтната отговорност. Всъщност в последната хипотеза по силата на член 442¹, параграф 1 от Гражданския кодекс давностният срок можел да започне да тече едва от момента, в който увреденото лице е узнало за вредата и кой е длъжен да я поправи.

- 55 При това положение Sąd Rejonowy dla Warszawy — Śródmieście w Warszawie (Районен съд Варшава — Варшава Център) решава да спре производството и да постави на Съда следния преюдициален въпрос:

„Трябва ли член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13, както и принципите на равностойност, на ефективност и на правна сигурност, да се тълкуват в смисъл, че не допускат тълкуване от съдилищата на национална правна уредба, съгласно което искът на потребителя за връщане на недължимо платени суми въз основа на неравноправна клауза от договор, сключен между продавач или доставчик и потребител, се погасява по давност след изтичането на десетгодишен срок, който започва да тече от деня на всяко отделно изпълнение на престацията от потребителя, включително когато потребителят не е знаел, че клаузата е неравноправна?“.

Производството през Съда

- 56 С решение на председателя на Съда от 14 април 2021 г. дела C-80/21—C-82/21 са съединени за целите на писмената и устната фаза на производство и на съдебното решение.

По преюдициалните въпроси

Първият въпрос по дело C-80/21

- 57 С този въпрос запитващата юрисдикция по същество иска да се установи дали член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкуват в смисъл, че не допускат национална съдебна практика, съгласно която националният съд може да установи неравноправността не на цялата клауза от договор, сключен между потребител и продавач или доставчик, а единствено на елементите от нея, която я правят неравноправна, така че след премахването на такива елементи клаузата да остане частично действителна.
- 58 За да се отговори на този въпрос, най-напред следва да се припомни, че съгласно член 6, параграф 1 от Директива 93/13 националните юрисдикции трябва да не прилагат неравноправните клаузи, така че те да нямат задължителна сила за потребителя, освен ако потребителят се противопостави на това (решение от 26 март 2019 г., Abanca Corporación Bancaria и Bankia, C-70/17 и C-179/17, EU:C:2019:250, т. 52 и цитираната съдебна практика).
- 59 По-нататък, съгласно практиката на Съда, когато националният съд констатира нищожността на неравноправна клауза в договор, сключен между продавач или доставчик и потребител, член 6, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска национална правна уредба, която дава възможност на националният съд да допълни договора, като измени съдържанието на тази кауза (решение от 26 март 2019 г., Abanca Corporación Bancaria и Bankia, C-70/17 и C-179/17, EU:C:2019:250, т. 53 и цитираната съдебна практика).
- 60 Накрая, ако националният съд може да променя съдържанието на неравноправните клаузи, съдържащи се в такъв договор, това правомощие може да засегне постигането на дългосрочната цел по член 7 от Директива 93/13. Това правомощие всъщност би способствало за премахването на възпиращото въздействие, което се упражнява върху

продавачите и доставчиците чрез самото неприлагане на такива неравноправни клаузи спрямо потребителя, тъй като продавачите и доставчиците биха продължили да бъдат изкушени да използват посочените клаузи, ако знаят, че дори и последните да бъдат обявени за недействителни, договърът все пак ще може да бъде допълнен в нужната степен от националния съд, така че интересът им да бъде гарантиран (решение от 26 март 2019 г., *Abanca Corporación Bancaria и Bankia*, C-70/17 и C-179/17, EU:C:2019:250, т. 54 и цитираната съдебна практика).

- 61 В разглеждания случай от акта да преюдициално запитване следва, че частта от клаузите за преобразуване, която е неравноправна съгласно полската съдебна практика, се отнася за даването на съгласие от банката за предоставянето и погасяването на кредита в швейцарски франкове.
- 62 В това отношение Съдът действително приема, че член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13 допускат националният съд да премахне само неравноправния елемент от клауза в договор, сключен между продавач или доставчик и потребител, когато националните законодателни разпоредби, които уреждат употребата ѝ, обслужват преследваната с тази директива възпираща цел, стига този елемент да представлява отделно договорно задължение, чийто евентуален неравноправен характер може да бъде предмет на индивидуализирана проверка. Същите разпоредби обаче не допускат националният съд да премахне само неравноправния елемент от клауза в договор, сключен между продавач или доставчик и потребител, когато такова премахване ще доведе до изменение на съдържанието на посочената клауза, като се засегне същността ѝ (вж. в този смисъл решение от 29 април 2021 г., *Bank ВРН*, C-19/20, EU:C:2021:341, т. 80 и цитираната съдебна практика).
- 63 В разглеждания случай нищо в преписката, с която Съдът разполага, не показва, че съществуват национални разпоредби, които уреждат употребата на клауза за преобразуване и допринасят за осигуряването на търсения с Директива 93/13 възпиращ ефект, нито че неравноправната част от клаузата за преобразуване представлява отделно договорно задължение, така че премахването на тази част да не води до изменение на съдържанието на посочената клауза, като се засегне същността ѝ. Запитващата юрисдикция все пак трябва да провери дали са изпълнени условията, посочени в цитираната съдебна практика в предходната точка от настоящото решение.
- 64 От гореизложените съображения следва, че член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкуват в смисъл, че не допускат национална съдебна практика, съгласно която националният съд може да установи неравноправността не на цялата клауза от договор, сключен между потребител и продавач или доставчик, а единствено на елементите от нея, която я правят неравноправна, така че след премахването на такива елементи клаузата да остане частично действителна, когато такова премахване ще доведе до изменение на съдържанието на посочената клауза, като се засегне същността ѝ, като това трябва да се провери от запитващата юрисдикция.

Първият въпрос по дело C-81/21

- 65 С този въпрос запитващата юрисдикция по същество иска да се установи дали член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13 трябва се тълкуват в смисъл, че не допускат национална съдебна практика, съгласно която, след като установи нищожността на неравноправна клауза, която се съдържа в договор, сключен между потребител и

- продавач или доставчик, и не води до нищожност на договора в неговата цялост, националният съд може да замести тази клауза с диспозитивна разпоредба от националното право.
- 66 Трябва да се припомни, че с член 6, параграф 1 от Директива 93/13, и по-специално с второто предложение в него, се цели не обявяване на недействителността на всички договори, съдържащи неравноправни клаузи, а замяна на формалното равновесие, което договорът установява между правата и задълженията на съдоговорителите, с действително равновесие, което може да възстанови равенството между тях, като се прави уточнението, че по принцип съответният договор трябва да продължи да се изпълнява без никакво друго изменение освен произтичащото от премахването на неравноправните клаузи. Ако последното условие е изпълнено, съгласно член 6, параграф 1 от Директива 93/13 съответният договор може да бъде запазен, доколкото съгласно нормите на вътрешното право съществува правна възможност за такова запазване на договора без неравноправните клаузи, което трябва да се провери, като се приложи обективен подход (решение от 3 октомври 2019 г., Dziubak, C-260/18, EU:C:2019:819, т. 39).
- 67 Изключителната възможност неравноправна клауза, която е обявена за нищожна, да се замени с диспозитивна разпоредба от националното право се свежда до хипотезите, при които премахването на неравноправната клауза би задължило съда да обяви недействителността на договора в неговата цялост, излагайки по този начин потребителя на особено неблагоприятни последици, поради което последният би се оказал наказан (вж. в този смисъл решение от 3 октомври 2019 г., Dziubak, C-260/18, EU:C:2019:819, т. 48 и цитираната съдебна практика).
- 68 Поради това, когато договор може да остане в сила след премахването на неравноправните клаузи, националният съд не може да замести тези клаузи с диспозитивна разпоредба от националното право.
- 69 Следователно член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13 трябва се тълкуват в смисъл, че не допускат национална съдебна практика, съгласно която, след като установи нищожността на неравноправна клауза, която се съдържа в договор, сключен между потребител и продавач или доставчик, и не води до нищожност на договора в неговата цялост, националният съд може да замести тази клауза с диспозитивна разпоредба от националното право.

Вторият въпрос по дело C-80/21 и вторият въпрос по дело C-81/21

- 70 С тези въпроси, които следва да се разгледат заедно, запитващата юрисдикция по същество иска да се установи дали член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкуват в смисъл, че не допускат национална съдебна практика, съгласно която, след като установи нищожността на неравноправна клауза, която се съдържа в договор, сключен между потребител и продавач или доставчик, и води до нищожност на договора в неговата цялост, националният съд може да замести клаузата, която е обявена за нищожна, или с тълкуване на волята на страните, за да избегне обявяването на нищожността на договора, или с диспозитивна разпоредба от националното право, дори потребителят да е информиран за последиците от нищожността на същия договор и да ги е приел.

- 71 На първо място, трябва да се припомни, както следва от точка 67 от настоящото решение, че изключителната възможност неравноправна клауза, която е обявена за нищожна, да се замени с диспозитивна разпорежба от националното право се свежда до хипотезите, при които премахването на неравноправната клауза би задължило съда да обяви недействителността на договора в неговата цялост, излагайки по този начин потребителя на особено неблагоприятни последици, поради което последният би се оказал наказан.
- 72 На второ място, трябва да се подчертае, че посочената възможност за заместване — съставляваща изключение от общото правило, съгласно което съответният договор продължава да е обвързващ за страните само ако може да продължи да се изпълнява без съдържащите се в него неравноправни клаузи — е ограничена до разпоредбите от вътрешното право, които са диспозитивни или приложими при съгласие на страните, и по-специално се основава на виждането, че такива разпоредби не би трябвало да съдържат неравноправни клаузи (решение от 3 октомври 2019 г., Dziubak, C-260/18, EU:C:2019:819, т. 59 и цитираната съдебна практика).
- 73 На трето място, що се отнася до значението, което трябва да се придаде на изразената от потребителя воля да се позове на Директива 93/13, Съдът уточнява — във връзка със задължението на националния съд да отстрани, при необходимост служебно, неравноправните клаузи в съответствие с член 6, параграф 1 от тази директива — че същият съд не е длъжен да откаже да приложи съответната клауза, ако, след като е бил предупреден от посочения съд, потребителят възнамерява да не се позовава на нейния неравноправен и необвързващ характер, изразявайки по този начин доброволно и информирано съгласие с въпросната клауза (вж. в този смисъл решение от 3 октомври 2019 г., Dziubak, C-260/18, EU:C:2019:819, т. 53 и цитираната съдебна практика).
- 74 На четвърто място, Съдът също така приема, че член 6, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, от една страна, че последиците за положението на потребителя, предизвикани от обезсилването на договор в неговата цялост, така както са посочени в решение от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282), трябва да се преценят предвид съществуващите или предвидимите обстоятелства към момента на спора и от друга страна, че за целите на тази преценка волята, изразена от потребителя в това отношение, е определяща (решение от 3 октомври 2019 г., Dziubak, C-260/18, EU:C:2019:819, т. 56 и цитираната съдебна практика). Тази изразена воля обаче не може да има предимство пред преценката — за която е компетентен единствено сезираният съд — дали прилагането на мерките, които евентуално са предвидени в релевантната национална правна уредба, действително позволява да се възстанови правното и фактическо положение, в което потребителят би се намирал, ако неравноправната клауза я нямаше (вж. в този смисъл решение от 2 септември 2021 г., OTP Jelzálogbank и др., C-932/19, EU:C:2021:673, т. 50).
- 75 В разглеждания случай, от една страна, от предоставената на Съда преписка е видно, че както E.K. и S.K. по дело C-80/21, така и B.S. и W.S. по дело C-81/21, са били информирани за последиците, свързани с обявяването на нищожността на договорите за кредит в тяхната цялост, и че те са се съгласили с обявяването ѝ.
- 76 От друга страна — при условие че запитващата юрисдикция извърши съответната проверка — от преписката, с която Съдът разполага, не следва, че в полското право има диспозитивни разпоредби, чието предназначение е да заместват премахваните неравноправни клаузи. Запитващата юрисдикция всъщност пита Съда a priori относно

възможността да замени премахваните неравноправни клаузи с разпоредби от националното право с общ характер, които не са предназначени да се прилагат конкретно за договорите, сключвани между продавач или доставчик и потребител.

- 77 Съдът впрочем приема, че член 6, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска запълването на празнотите в договор, образувани поради премахването на съдържащите се в него неравноправни клаузи, само чрез национални разпоредби с общ характер, които не са нито диспозитивни разпоредби, нито разпоредби, приложими при съгласие на страните по договора (вж. в този смисъл решение от 3 октомври 2019 г., Dziubak, C-260/18, EU:C:2019:819, т. 62).
- 78 При всички положения, както следва от точка 75 от настоящото решение, в разглеждания случай въпросните потребители в главните производства са били информирани за последиците, свързани с обявяването на пълната нищожност на сключените от тях договори за кредит, и са ги приели. При това положение, предвид решаващото значение на волята на потребителите, както бе припомнена в точка 74 от настоящото решение, не изглежда да е изпълнено изискваното условие — а именно обявяването на нищожността на договора в неговата цялост да излага съответните потребители на особено неблагоприятни последици — за да може на националния съд да се разреши да замести неравноправната клауза, обявена за нищожна, с диспозитивна разпоредба от вътрешното право. Запитващата юрисдикция обаче трябва да провери това.
- 79 Що се отнася до възможността неравноправна клауза, която е обявена за нищожна, да се замести с тълкуване на съответния съд, тя трябва да се изключи.
- 80 В това отношение е достатъчно да се припомни, че националните съдилища са длъжни само да не прилагат неравноправните договорни клаузи, така че те да нямат задължителна сила за потребителя, но не са овластени да изменят съдържанието им. Всъщност договорът трябва по принцип да продължи да действа без никакво друго изменение освен произтичащото от премахването на неравноправните клаузи, доколкото съгласно нормите на вътрешното право съществува правна възможност за такова запазване на договора (вж. в този смисъл решение от 14 юни 2012 г., Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, т. 65 и цитираната съдебна практика).
- 81 Що се отнася до възможността за оставяне в сила на договор, който не може да остане такъв след премахването на неравноправна клауза, въпреки приемането от съответния потребител на неговата нищожност, Съда приема, от една страна, че Директива 93/13 не допуска национална правна уредба, която не позволява на сезирания съд да уважи искане за обявяване на нищожността на договор поради неравноправността на клауза, когато се установи, че тази клауза е неравноправна и че договорът не може да се изпълнява без нея (вж. в този смисъл решение от 14 март 2019 г., Dunai, C-118/17, EU:C:2019:207, т. 56).
- 82 От друга страна, Съдът също така констатира, че тази директива не възпрепятства възможността държава членка да въведе, при спазване на правото на Съюза, национална правна уредба, която допуска сключен между продавач или доставчик и потребител договор, съдържащ една или няколко неравноправни клаузи, да бъде обявен за нищожен в неговата цялост, когато се окаже, че това гарантира по-добра защита на потребителя (решение от 15 март 2012 г., Pereničová и Perenič, C-453/10, EU:C:2012:144, т. 35).

- 83 От тази съдебна практика следва, че националният съд не е оправомощен да преразгледа съдържанието на обявена за нищожна неравноплавна клауза, за да остави в сила договор, който не може да остане такъв след премахването ѝ, когато съответният потребител е бил информиран за последиците от обявяването на договора за нищожен и е приел последиците от тази нищожност.
- 84 От гореизложените съображения следва, че член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкуват в смисъл, че не допускат национална съдебна практика, съгласно която, след като установи нищожността на неравноплавна клауза, която се съдържа в договор, сключен между потребител и продавач или доставчик, и води до нищожност на договора в неговата цялост, националният съд може да замени клаузата, която е обявена за нищожна, или с тълкуване на волята на страните, за да избегне обявяването на нищожността на договора, или с диспозитивна разпорежба от националното право, дори потребителят да е информиран за последиците от нищожността на същия договор и да ги е приел.

Единственият въпрос по дело C-82/21

- 85 С този въпрос запитващата юрисдикция по същество иска да се установи дали Директива 93/13, разглеждана предвид принципа на ефективност, трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска национална съдебна практика, съгласно която десетгодишният давностен срок за предявяване на иск от потребителя за връщане на суми, които са недължимо платени на продавач или доставчик в изпълнение на съдържаща се в договор за кредит неравноплавна клауза, започва да тече от датата на всяка изпълнена престация от потребителя, дори самият той да не е могъл към тази дата да оцени неравноплавността на договорната клауза или не е знаел за нейната неравноплавност, и без да се отчита обстоятелството, че периодът за издължаване по договора — в разглеждания случай тридесет години — значително надхвърля десетгодишния законов давностен срок.
- 86 В това отношение следва да се отбележи, че съгласно постоянната съдебна практика при липса на специална правна уредба на Съюза в тази област редът и условията за прилагане на защитата на потребителите, предвидена в Директива 93/13, се уреждат във вътрешния правен ред на държавите членки по силата на принципа на процесуална автономия на последните. Тези ред и условия обаче не трябва да са по-неблагоприятни от онези, които уреждат подобни вътрешни положения (принцип на равностойност), нито да са определени така, че да правят практически невъзможно или прекомерно трудно упражняването на правата, предоставени от правния ред на Съюза (принцип на ефективност) (решение от 10 юни 2021 г., BNP Paribas Personal Finance, C-776/19—C-782/19, EU:C:2021:470, т. 27 и цитираната съдебна практика).
- 87 Що се отнася до принципа на ефективност, трябва да се отбележи, че всеки случай, в който се поставя въпросът дали национална процесуална разпорежба прави невъзможно или прекомерно трудно прилагането на правото на Съюза, трябва да се анализира, като се държи сметка за мястото на тази разпорежба в цялото производство, неговия ход и особеностите му пред различните национални инстанции. В този контекст при необходимост трябва да се вземат предвид принципите, които стоят в основата на националната правораздавателна система, като например зачитането на правото на защита, принципа на правна сигурност и правилното протичане на производството (решение от 10 юни 2021 г., BNP Paribas Personal Finance, C-776/19—C-782/19, EU:C:2021:470, т. 28 и цитираната съдебна практика).

- 88 Освен това Съда е уточнил, че задължението на държавите членки да осигурят ефективността на правата, които правните субекти черпят от правото на Съюза, включва — що се отнася в частност до правата, произтичащи от Директива 93/13 — изискване за ефективна съдебна закрила, закрепено и в член 47 от Хартата на основните права на Европейския съюз, което наред с останалото важи за определянето на процесуалните правила, приложими към съдебните искове, основани на такива права (решение от 10 юни 2021 г., BNP Paribas Personal Finance, C-776/19—C-782/19, EU:C:2021:470, т. 29 и цитираната съдебна практика).
- 89 Що се отнася до анализа на характеристиките на разглеждания в главното производство давностен срок, Съдът е уточнил, че този анализ трябва да се отнася до продължителността на срока и до реда и условията за прилагането му, включително начина, възприет за определянето на началния му момент (решение от 10 юни 2021 г., BNP Paribas Personal Finance, C-776/19—C-782/19, EU:C:2021:470, т. 30 и цитираната съдебна практика).
- 90 Макар Съдът да приема, че за предявяването от потребителя на иск с цел установяване на неравноправността на клауза в договор, сключен между него и продавач или доставчик, изобщо не може да бъде предвиден давностен срок (вж. в този смисъл решение от 10 юни 2021 г., BNP Paribas Personal Finance, C-776/19—C-782/19, EU:C:2021:470, т. 38 и цитираната съдебна практика), той прави уточнението, че член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13 допускат национална правна уредба, в която се предвижда давностен срок за предявяването от такъв потребител на иск, с който се претендират реституционните последици от това установяване, при условие че са спазени принципите на равностойност и ефективност (вж. в този смисъл решение от 10 юни 2021 г., BNP Paribas Personal Finance, C-776/19—C-782/19, EU:C:2021:470, т. 39 и цитираната съдебна практика).
- 91 Ето защо се налага изводът, че противопоставянето на давностен срок на исковете с реституционен характер, предявени от потребители с цел претендиране на права, които те черпят от Директива 93/13, само по себе си не противоречи на принципа на ефективност, стига прилагането му на практика да не прави невъзможно или прекомерно трудно упражняването на правата, предоставени с тази директива (решение от 10 юни 2021 г., BNP Paribas Personal Finance, C-776/19—C-782/19, EU:C:2021:470, т. 40 и цитираната съдебна практика).
- 92 Що се отнася до продължителността на давностния срок, предвиден за иска на потребител за връщането на недължимо платени суми въз основа на неравноправни клаузи по смисъла на Директива 93/13, следва да се отбележи, че Съдът вече е имал повод да се произнесе по съвместимостта с принципа на ефективност на давностни срокове, които са по-малки от този в главното производство, имат продължителност три и пет години и са били противопоставени на искове, с които се претендират реституционните последици от установяването на неравноправността на договорна клауза. Ако са предварително установени и известни, тези срокове поначало са достатъчни, за да може съответният потребител да подготви и задейства определено ефективно правно средство за защита. Следователно срокове с продължителност от три до пет години сами по себе си не са несъвместими с принципа на ефективност (решение от 10 юни 2021 г., BNP Paribas Personal Finance, C-776/19—C-782/19, EU:C:2021:470, т. 41 и цитираната съдебна практика).

- 93 Поради това се налага изводът, че ако е предварително установен и известен, десетгодишен давностен срок като разглеждания в главното производство, противопоставен на иск, който е предявен от потребител с цел връщане на недължимо платени суми въз основа на неравноправни клаузи по смисъла на Директива 93/13, изглежда, не може да направи практически невъзможно или прекомерно трудно упражняването на правата, предоставени с Директива 93/13. Срок с такава продължителност по принцип всъщност е фактически достатъчен, за да може потребителят да подготви и задейства определено ефективно правно средство за защита с цел да предяви правата, които черпи от тази директива, и по-специално под формата на претенции с реституционен характер, основаващи се на неравноправността на договорна клауза.
- 94 Трябва обаче да се има предвид, че потребителят е в положение на по-слаба страна спрямо продавача или доставчика от гледна точка както на преговорните възможности, така и на степента на информираност, поради което в крайна сметка той приема условията, съставени предварително от продавача или доставчика, без да може да повлияе на съдържанието им. Също така е важно да се припомни, че е възможно потребителите да не знаят, че дадена клауза, съдържаща се в договор за ипотечен кредит, е неравноправна, или да не си дават сметка за обхвата на правата им, произтичащи от Директива 93/13 (решение от 10 юни 2021 г., BNP Paribas Personal Finance, C-776/19—C-782/19, EU:C:2021:470, т. 45 и цитираната съдебна практика).
- 95 В този контекст Съдът приема, че договорите за кредит като разглеждания в главното производство по принцип се изпълняват през периоди със значителна продължителност и поради това, ако събитието, от което започва да тече десетгодишният давностен срок, е всяко извършено от кредитополучателя плащане — което запитващата юрисдикция следва да провери — не е изключено поне за част от направените плащания давността да изтече дори преди да изтече срокът на действие на съответния договор, поради което такъв режим на давност може системно да лишава потребителите от възможността да претендират връщане на плащанията, които са направени по силата на клаузи, противоречащи на посочената директива (вж. в този смисъл решение от 22 април 2021 г., Profi Credit Slovakia, C-485/19, EU:C:2021:313, т. 63).
- 96 Следователно, що се отнася до началото на разглеждания в главното производство давностен срок, съществува риск, който не е пренебрежим, предвид начина на определянето на този срок в националната съдебна практика потребителят да не може надлежно да предяви правата си, които му предоставя Директива 93/13.
- 97 От насоките, дадени от запитващата юрисдикция, всъщност следва, че десетгодишният давностен срок започва да тече от датата на всяка изпълнена престация от съответния потребител, дори самият той да не е могъл към тази дата да оцени неравноправността на договорната клауза или не е знаел за нейната неравноправност, и без да се отчита обстоятелството, че периодът за издължаване по договора — в разглеждания случай тридесет години — значително надхвърля десетгодишния законов давностен срок.
- 98 Трябва да се отбележи, че давностен срок може да бъде съвместим с принципа на ефективност единствено ако потребителят е имал възможността да узнае за правата си, преди този срок да започне да тече или да изтече (решение от 10 юни 2021 г., BNP Paribas Personal Finance, C-776/19—C-782/19, EU:C:2021:470, т. 46 и цитираната съдебна практика).

- 99 Противопоставянето на десетгодишен давностен срок като разглеждания в главното производство на иск, предявен от потребител с цел връщане на недължимо платени суми въз основа на неравноправна клауза по смисъла на Директива 93/13 от сключен с продавач или доставчик договор за кредит, който срок започва да тече от датата на всяка изпълнена престация от този потребител, дори самият той да не е могъл към тази дата да оцени неравноправността на договорната клауза или не е знаел за нейната неравноправност, и без да се отчита обстоятелството, че периодът за издължаване по договора — в разглеждания случай тридесет години — значително надхвърля десетгодишния законов давностен срок, не може да осигури на потребителя ефективна защита. Следователно такъв срок прави прекомерно трудно упражняването на правата, които потребителят черпи от Директива 93/13, и с него съответно се нарушава принципът на ефективност.
- 100 Следователно Директива 93/13, разглеждана предвид принципа на ефективност, трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска национална съдебна практика, съгласно която десетгодишният давностен срок за предявяване на иск от потребителя за връщане на суми, които са недължимо платени на продавач или доставчик в изпълнение на съдържаща се в договор за кредит неравноправна клауза, започва да тече от датата на всяка изпълнена престация от потребителя, дори самият той да не е могъл към тази дата да оцени неравноправността на договорната клауза или не е знаел за нейната неравноправност, и без да се отчита обстоятелството, че периодът за издължаване по договора — в разглеждания случай тридесет години — значително надхвърля десетгодишния законов давностен срок.

По съдебните разноски

- 101 С оглед на обстоятелството, че за страните по главното производство настоящото дело представлява отклонение от обичайния ход на производството пред запитващата юрисдикция, последната следва да се произнесе по съдебните разноски. Разходите, направени за представяне на становища пред Съда, различни от тези на посочените страни, не подлежат на възстановяване.

По изложените съображения Съдът (девети състав) реши:

- 1) Член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори**

трябва да се тълкуват в смисъл, че:

не допускат национална съдебна практика, съгласно която националният съд може да установи неравноправността не на цялата клауза от договор, сключен между потребител и продавач или доставчик, а единствено на елементите от нея, която я правят неравноправна, така че след премахването на такива елементи клаузата да остане частично действителна, когато такова премахване ще доведе до изменение на съдържанието на посочената клауза, като се засегне същността ѝ, като това трябва да се провери от запитващата юрисдикция.

- 2) Член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13**

трябва да се тълкуват в смисъл, че:

не допускат национална съдебна практика, съгласно която, след като установи нищожността на неравноплавна клауза, която се съдържа в договор, сключен между потребител и продавач или доставчик, и не води до нищожност на договора в неговата цялост, националният съд може да замести тази клауза с диспозитивна разпоредаба от националното право.

3) Член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13

трябва да се тълкуват в смисъл, че:

не допускат национална съдебна практика, съгласно която, след като установи нищожността на неравноплавна клауза, която се съдържа в договор, сключен между потребител и продавач или доставчик, и води до нищожност на договора в неговата цялост, националният съд може да замести клаузата, която е обявена за нищожна, или с тълкуване на волята на страните, за да избегне обявяването на нищожността на договора, или с диспозитивна разпоредаба от националното право, дори потребителят да е информиран за последиците от нищожността на същия договор и да ги е приел.

4) Директива 93/13, разглеждана предвид принципа на ефективност,

трябва да се тълкува в смисъл, че:

не допуска национална съдебна практика, съгласно която десетгодишният давностен срок за предявяване на иск от потребителя за връщане на суми, които са недължимо платени на продавач или доставчик в изпълнение на съдържаща се в договор за кредит неравноплавна клауза, започва да тече от датата на всяка изпълнена престация от потребителя, дори самият той да не е могъл към тази дата да оцени неравноплавността на договорната клауза или не е знаел за нейната неравноплавност, и без да се отчита обстоятелството, че периодът за издължаване по договора — в разглеждания случай тридесет години — значително надхвърля десетгодишния законов давностен срок.

Подписи